

RECENZE

Lipovský Milan. Zločin agrese v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu po revizní konferenci v Kampale. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2017, 148 s.

Recenzovaná monografie je zaměřena na aktuální téma z oblasti mezinárodního práva veřejného, na Mezinárodní trestní soud. Mezinárodní trestní soud (založen na základě Statutu Mezinárodního trestního soudu – mezinárodní smlouvy z roku 1998, Statut vstoupil v platnost dne 1. 7. 2002, Česká republika je smluvní stranou¹). Jedná se o první stálý mezinárodní trestní soud (není spojen s žádnými, konkrétními událostmi a oblastmi). Stíhá jednotlivce za: zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, zločin agrese. Soud je příslušný stíhat zločiny, ke kterým došlo až po vstupu Statutu v platnost. Nemůže tudíž stíhat zločiny starší.² Skutkové podstaty prvních tří zločinů byly ve Statutu přímo vymezeny. Pokud jde o zločin agrese, ten nebyl ve Statutu z roku 1998 definován. Ve smyslu čl. 5 odst. 2 Statutu jurisdikci nad tímto zločinem bude Soud vykonávat poté, kdy bude v souladu s čl. 121 a 123 přijato ustanovení definující zločin agrese a budou stanoveny podmínky, za nichž může Soud vykonávat jurisdikci ve vztahu k tomuto zločinu.

Právě na otázky zločinu agrese je recenzovaná publikace zaměřena. V monografii není analyzován celý Statut tohoto orgánu, ale autor se ve své práci zaměřil na rozbor a zhodnocení rezoluce, která obsahuje definici zločinu agrese, jež byla přijata na revizní konferenci v Kampale v roce 2010. Aktuálnost recenzované publikace je zvýšena i tím, že na Shromáždění smluvních stran Římského statutu v New Yorku byla dne 14. prosince 2017 přijata rezoluce,³ ve které bylo konstatováno, že ve smyslu čl. 5 odst. 2 Statutu byly přijaty změny týkající se zločinu agrese. Tyto změny, jež podléhaly ratifikaci nebo přijetí ze strany smluvních států, vstoupily v platnost v souladu s čl. 121 odst. 5 Statutu. Na základě toho může Mezinárodní trestní soud vykonávat jurisdikci nad zločinem agrese od 17. července 2018. (Změny vstoupily v platnost pro Českou republiku na základě článku 121 odst. 5 Statutu a oznámení generálního tajemníka Organizace spojených národů č. C.N.651.2010. TREATIES-8 dne 12. března 2016.⁴)

V úvodu monografie je obsažen historický exkurs ke zločinu agrese. Další kapitola obsahuje pojem agrese v Chartě OSN a zkoumá její vztah k přijaté definici. Následuje problematika vstupu v platnost a aktivace Definice, pokračuje kapitolou k definici skutkové podstaty agrese, čl. 8 bis, následuje kapitola o výkonu jurisdikce. V další kapitole se autor zabývá českým právem a zločinem agrese a následují závěry.

Kapitola zahrnující historický exkurs je logickým základem pro další pojednání, autor zde věcně správně rozlišuje pojmy mezinárodní zločiny a zločiny podle mezinárodního práva. V této části je obsažen rozbor různých mezinárodních dokumentů, které se vztá-

1 Český text Statutu in: Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 84/2009 Sb. m. s.

2 ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 136.

3 Resolution ICC-ASP/16/Res. 5 ze 14. prosince 2017.

4 Český text změn Statutu in: Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 29/2018 Sb. m. s.

hují k problematice zákazu použití síly a k agresi. Mimo jiné se zde autor zaměřuje na rezoluci VS OSN o agresi z roku 1974 a podrobněji zmiňuje její čl. 5, který nebyl přejet do definice zločinu agrese v roce 2010. Článek nebyl přejet pravděpodobně záměrně, jak autor konstatuje, ale dále to nevysvětluje. V souvislosti s čl. 5 zmiňuje v obecnosti výjimky ze zákazu použití síly podle Charty OSN (sebeobrana a akce Rady bezpečnosti dle kapitoly VII Charty OSN). Jakékoliv jiné použití síly může již být agresí, podle rezoluce o agresi, jak uvádí, včetně tzv. humanitární intervence (s. 19). V kapitole je rozebrán i rozsudek Norimberského tribunálu a také vývoj, který vedl k přijetí definice o zločinu agrese. Kapitola dále obsahuje cestu k dnešní definici zločinu agrese, kterou podle autora ovlivnila jednak práce Komise pro mezinárodní právo a jednak dvě konference, na nichž byla přijata podoba Římského statutu – římská konference z roku 1998 a konference v Kampale v roce 2010.

Následující kapitola je zaměřena na termín agrese v mezinárodním právu. Autor se zde mimo jiné zabývá výkladem pojmu *agrese* z hlediska Charty OSN. Zaměřuje se na čl. 39 Charty OSN, podle kterého Rada bezpečnosti určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo k útočnému činu. V tomto směru autor uvádí, že akt agrese a útočný čin jsou synonymicky používaná slovní spojení (s. 34). Termíny uvedené v čl. 39 jsou seřazeny vzestupně podle závažnosti porušení Charty. Agrese je tak nejzávažnější formou porušení míru, která se jazykově odlišuje od porušení míru pro jeho zvláštní povahu. Dále uvádí, že agrese vždy představuje i porušení míru, nikoliv tedy „pouze“ jeho ohrožení (s. 35). Lze souhlasit s autorem, že jak ohrožení míru, tak porušení míru, stejně jako akt agrese mají v čl. 39 Charty OSN stejné důsledky (s. 35). M. Lipovský však konstatuje, že potíže vyvolává čl. 51 Charty OSN. V tomto směru pozornost věnuje pojmu *ozbrojeného útoku* v čl. 51 Charty OSN. Porovnává zde různá jazyková znění (anglické, francouzské, český překlad). V této souvislosti dospívá M. Lipovský k závěru, že největší zmatek přináší anglická verze, protože namísto pojmu *agression* v článku 51 používá v čl. 51 termín *attack* (*armed attack*) a odlišuje se tak od zbytku textu Charty OSN, aniž by jasně vymezovala, co se tím má na mysli. Uvádí, že akt agrese / útočný čin může být ozbrojený, či jiný méně intenzivní, ne však přímo neozbrojený. Různé případy útočného činu jsou uvedeny v čl. 3 Definice agrese z roku 1974. Pouze *intenzivní forma útočného činu* v podobě ozbrojeného útoku může vyvolat právo na sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN. O vymezení ozbrojeného útoku se snažil Mezinárodní soudní dvůr v případě *Nikaragua* z roku 1986. Daná definice je však kritizovaná jako úzká z toho důvodu, že soud shrnul, že poskytnutí zbraní nebo logistické či jiné podpory nedosahují ozbrojeného útoku (s. 36). Také v literatuře je různými autory uváděno, že čl. 51 vyžaduje závažné činy a malé pohraniční incidenty takové intenzity nedosahují.⁵ Autor dále uvádí, že útočné činy *nižší intenzity* sice nevyvolávají právo na sebeobranu, avšak stále s sebou nesou mezinárodněprávní důsledky. Za případ *méně intenzivní formy* agrese v rámci rezoluce o agresi uvádí jeden z příkladů útočného činu, kdy stát dovolí vojenským jednotkám jiného státu, aby jeho území použily k útoku na území třetího státu. Má tím na mysli čl. 3, písm. f) definice o agresi z roku 1974. O tomto příkladu lze vést úvahu, zda by se jednalo o méně intenzivní formu agrese. Právě naopak, protože by třetí stát mohl považovat takovéto chování za bezprostřední hrozbu, zejména pokud by se jednalo o větší uskupení vojsk, a mohl by reagovat tzv. preemptivní sebeobranou. Pochybnost lze mít, i pokud jde o příklad v poznámce č. 118 na straně 37, že

⁵ GRAY, Christine. *International Law and Use of Force*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 150.

ozbrojeným útokem je i útok proti místnostem diplomatické mise. Autor odkazuje na případ Diplomatického a konzulárního personálu v Teheránu. Mezinárodní soudní dvůr použil např. v odst. 57 rozsudku z roku 1980 pojem ozbrojený útok (*armed attack*), ale nepokusil se tento pojem definovat. Není tudíž jasné, zda měl na mysli ozbrojený útok ve smyslu čl. 51 Charty OSN. V případě, že by obsazení amerického velvyslanectví mohlo být považováno za ozbrojený útok, mohla by se následná akce USA na záchranu rukojmích považovat za výkon práva na sebeobranu. Mezinárodní soudní dvůr se ale touto otázkou v daném případě nezabýval.

V závěru kapitoly autor zkoumá vztah mezi aktem agrese v Chartě OSN a v Definicí zločinu agrese (dále Definicí). Nejprve konstatuje, že by nebylo logické, aby obsah těchto pojmů byl odlišný, zejména z toho důvodu, že by to nedávalo smysl s ohledem na skutečnost, že Rada bezpečnosti bude mít dle čl. 15 ter Římského statutu možnost dát podnět k zahájení řízení před Mezinárodním trestním soudem pro podezření ze spáchání zločinu agrese (dle Definicí), a přitom je zároveň podle čl. 39 oprávněna určit pro účely Charty OSN, kdy došlo k agresi. Dále M. Lipovský uvádí, že existují názory jiných autorů, které poukazují na rozdíl ve formulaci čl. 2 odst. 4 Charty OSN a v čl. 8 bis odst. 2 Římského statutu, který vymezuje útočný čin jako „*použití ozbrojené síly státem proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s Chartou OSN*“. Rozdíl spočívá dle M. Lipovského v tom, že Charta OSN explicitně neuvádí hrozbu/použití síly *proti svrchovanosti* jiného státu (s. 39). V souvislosti se svrchovaností, území celistvostí a politickou nezávislostí uvádí autor případ *humanitární intervence*, který posuzuje z hlediska souladu s Chartou OSN a posouzení podle čl. 8 bis – definice zločinu agrese. Uvádí, že podle některých názorů ji lze chápat jako porušení svrchovanosti, nikoliv však územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu. Podle těchto názorů cílem humanitární intervence není změna hranic nebo snížení politické nezávislosti napadeného státu, nýbrž ukončení porušování lidských práv (s. 39). Podle vlastního názoru M. Lipovského, humanitární intervenci není možné chápat pouze jako zásah do *svrchovanosti/suverenity*, a *nikoliv do územní celistvosti a politické nezávislosti* státu. Politická nezávislost ve vnitřních a vnějších věcech je dle autora nezbytnou podmínkou svrchovanosti a pokrývá jakékoliv rozhodnutí státu. Proto zásah do politické nezávislosti je zároveň zásahem do svrchovanosti (s. 40). S tímto názorem lze souhlasit, územní celistvost a zejména politická nezávislost jsou výrazem svrchovanosti, pokud chápeme svrchovanost jako nezávislost na jakékoli jiné moci. Autor uvádí, že existují rovněž názory, že humanitární intervence není v rozporu s Chartou OSN a jejím čl. 1 odst. 2. V souvislosti se zásahem deseti členských států NATO proti SRJ v roce 1999 (případ je označován jako humanitární intervence) J. Malenovský⁶ uvádí, že na zásahy NATO lze pohlížet jako na případy použití síly, jež jsou v souladu s cíli OSN (čl. 1 odst. 1 Charty OSN). Neporušují zákaz použití síly podle čl. 2 odst. 4, neboť k nim nedošlo způsobem neslučitelným s cíli OSN.

Autor dospívá k závěru, že dokud se Mezinárodní trestní soud nevyjádří, není jisté, zda humanitární intervenci jako legální výjimku ze zákazu použití síly přijme, protože se však v doktríně její legálnost diskutovala, počítá se s takovou alternativou (s. 41). Autor se zamýšlí i nad možnostmi rozdílných názorů např. Mezinárodního trestního soudu a Mezi-

⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. vydání. Brno: Doplněk, 2004, s. 338.

národního soudního dvora,⁷ což by podle něj neznamenal rozpor v obecném pojetí agrese v Chartě OSN a v Římském statutu. Konstatuje, že procesní ustanovení v Chartě OSN a v Římském statutu jsou odlišná a závisí na odlišných podmínkách. Nezávislost Mezinárodního trestního soudu na politických rozhodnutích Rady bezpečnosti zajišťuje např. čl. 15 bis odst. 9 a 15 ter odst. 4, podle kterých „určení útočného činu orgánem mimo Soud nebude svazovat Soud v jeho vlastním posouzení podle tohoto Statutu“ (s. 41).

Následující kapitola je věnována otázce vstupu v platnost a aktivaci definice jurisdikce *ratione temporis*. V této se autor zabývá složitými procedurálními otázkami, které upravují vstup v platnost Definice. Mimo jiné se zde věnuje zvláštnímu postupu *opt-out*, který je obsažen v čl. 15 bis odst. 4 a zamýšlí se nad smyslem tohoto ustanovení. Podle tohoto ustanovení může Soud v souladu s čl. 12 vykonávat jurisdikci nad zločinem agrese, který vychází z útočného činu spáchaného smluvní stranou, ledaže tento stát již dříve prohlásil, že nepřijímá tuto pravomoc. Smysl tohoto ustanovení spočívá v tom, že smluvní strana prostřednictvím mechanismu *opt-out* neuzná, podle slov M. Lipovského „deaktivuje“ jurisdikci Soudu nad zločiny agrese založené na jejím vlastním aktu agrese. Autor správně vykládá dané ustanovení, když uvádí, že z textu nelze dovodit, že by neuznávala jurisdikci Soudu nad zločiny agrese, jejichž by se sama tato smluvní strana stala obětí (s. 59). Kriticky se autor také vyjadřuje k výkladu obsaženému ve Sněmovním tisku,⁸ který doprovázel proces přijetí vyjádření souhlasu s ratifikací Definice v Poslanecké sněmovně PČR. Podle tohoto tisku, občan smluvní strany, která by nebyla smluvní stranou zločinu agrese, může být souzen Soudem za zločin agrese, který by spáchal na území smluvní strany zločinu agrese, ledaže by daný stát předem učinil *opt-out* prohlášení, že není vázán definicí zločinu agrese (s. 61). Tento výklad považuje autor za mylný a odkazuje na čl. 121 odst. 5 Římského statutu, podle jehož druhé věty „ve vztahu k smluvní straně, jež tuto změnu nepřijala, nebude Soud vykonávat jurisdikci nad zločinem, kterého se tato změna týká, pokud je tento zločin spáchán státními občany této smluvní strany či na jejím území“. Autor však dospívá k závěru, že tento konzervativní model (s. 106) neodpovídá zcela dikci Statutu (s. 61). Statut vychází z principu personality nebo teritoriality, tzn., že stačí, aby byl čin spáchán na území smluvní strany. V případě zločinu agrese by však muselo dojít k příklonu k modelu *adopcce* (viz s. 62). V tomto případě by mohly strany využít *opt-out*, aby nebyli stíháni jejich občané. Nemohly by tak učinit pouze za zločiny agrese, kterých by se jejich občané dopustili v zastoupení Definice ratifikující smluvní strany. Podle M. Lipovského by alespoň částečně byl respektován princip teritoriality stíhání zločinů (s. 62).

Další kapitola je zaměřena na rozbor definice skutkové podstaty agrese, jak je obsažena v čl. 8 bis. Autor v této kapitole konstatuje, že se pro účely právního rozboru zločinu agrese bude držet členění základních znaků skutkové podstaty, jak jsou členěny v české teorii trestního práva. Toto členění má své opodstatnění vzhledem k tomu, že monografie je dílem českého autora a je určena pro české čtenáře, kteří by však měli počítat s tím, že z hlediska jiných právních řádů by mohlo být provedeno členění odlišné, což sám autor

⁷ Rozdílné posuzování určitých otázek trestními soudy a Mezinárodním soudním dvorem je pravděpodobné. Rozdílnost může vyplývat z odlišné jurisdikce těchto soudů. Jako příklad lze uvést rozdílné pojetí Mezinárodního soudního dvora a Mezinárodního tribunálu pro zločiny v bývalé Jugoslávii, kdy Mezinárodní soudní dvůr pro vznik odpovědnosti státu vyžaduje efektivní kontrolu (případ Nikaragua z roku 1986), zatímco Tribunál pro bývalou Jugoslávii v případě *Tadić* (1995) vyžadoval pouze celkovou obecnou kontrolu.

⁸ Sněmovní tisk 160/0, s. 5 (citace převzata z textu monografie).

ve své práci vyjadřuje. V kapitole 5.4. autor rozebírá otázku útočného činu a vymezení případů útočného činu v čl. 8 bis odst. 2.; Definice, jak konstatuje M. Lipovský, nikde neuvádí, zda se jedná o taxativní výčet těchto činů, nebo o výčet demonstrativní. V kapitole autor připomíná i problém toho, že nejen státy se mohou dopustit agrese (s. 92). Poukazuje zde i na problém spojený s tzv. *de facto státy*. Přínosné jsou v kapitole i úvahy o tzv. kybernetickém boji (s. 93).

Předposlední kapitola je zaměřena na podmínky výkonu jurisdikce Mezinárodního soudního dvora, pokud jde o zločin agrese. Jurisdikce Soudu je, pokud jde o zločin agrese, na základě čl. 121 odst. 5 Statutu (viz výše) a čl. 15 bis odst. 5° značně omezená. Jurisdikce Mezinárodního trestního soudu se bude vztahovat na případy zločinu agrese pouze tehdy, pokud jak agresor, tak i oběť jsou smluvní stranou Římského statutu i Definice agrese. Nebude se dále vztahovat na případy, kdy agresor, smluvní strana Definice agrese, využil *opt-out*. V případě, že oběť je smluvní stranou Statutu a Definice, využila *opt-out*, agresor je smluvní stranou Statutu a Definice, bude naopak jurisdikce Soudu dána. Vzhledem k výše uvedeným článkům, nebude tak Mezinárodní trestní soud vykonávat jurisdikci nad zločinem, pokud se ho dopustil občan smluvní strany, která neschválila/neratifikovala Definici nebo k němu došlo na jejím území (s. 111).

V poslední kapitole se M. Lipovský věnuje problematice českého práva a zločinu agrese. Kriticky v závěrech poukazuje na nejednoznačnost Definice a na problémy, které mohou být spojeny s její aplikací. Souhlasit lze s tím, že nevyhovující je podoba čl. 8 bis odst. 2 Římského statutu nebo nedostatkem je nemožnost stíhat jednotlivce, kteří se činu dopustili v rámci státních struktur (s. 101). V závěru autor konstatuje, že i když Definice s vysokou pravděpodobností bude aktivována (což se stalo k červenci 2018 – viz výše), stíhání zločinu agrese její podoba nejspíše efektivně zabrání (s. 101). Uvažuje zde tudíž o změně Definice a mezi ustanoveními, které bude třeba změnit, uvádí vyjasnění taxativnosti/demonstrativnosti výčtu útočných činů.

Celkově lze konstatovat, že publikace je zdařilým dílem, které kvalifikovaným způsobem seznámí čtenáře se složitou právní úpravou týkající se zločinu agrese. Daná problematika je zasazena i do širších souvislostí výkladu zákazu použití ozbrojené síly. Monografie obsahuje rozsáhlý výčet použitých zdrojů, pokud jde o příslušné dokumenty – mezinárodní smlouvy, judikaturu, tak řadu položek děl, zejména zahraničních, ale i českých autorů. Pro její zpracování byla použita řada internetových zdrojů.

Dílo představuje velmi kvalifikovanou odbornou práci, která obohacuje českou nauku v oblasti mezinárodního práva veřejného, zejména mezinárodního trestního soudnictví. Publikace JUDr. Milana Lipovského, Ph.D., je přínosná zejména pro odbornou veřejnost, zajímavější se o danou problematiku, ale i pro další zájemce.

Jan Ondřej*

⁹ Pokud jde o čl. 15 bis odst. 5: „Pokud jde o stát, který není smluvní stranou tohoto Statutu, Soud nebude vykonávat svou jurisdikci nad zločinem agrese, který byl spáchán státními příslušníky tohoto státu nebo na jeho území“. Jedná se o obsahově shodnou úpravu s čl. 121 odst. 5 Statutu.

* Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc., DSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy a Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS. E-mail: ondrej@prf.cuni.cz.